

Ekološke bitke u perifernim oblastima u Srbiji su malo poznate i malo proučavane. Aktivisti i građani nailaze na mnoge poteškoće u mobilizaciji. Intervju sa društvenim istraživačima Jelisavetom Petrović i Jelenom Pešić sa Univerziteta u Beogradu

Ekološke bitke oko korišćenja i eksploatacije prirodnih bogatstava tek su se nedavno proširile na Srbiju. Posebno se još uvek malo proučavaju oni koji se dešavaju u perifernim i marginalnim područjima daleko od urbanih centara. U ovim oblastima, građani koji se mobilisu – često direktno pogođeni problemima izazvanim eksploatacijom životne sredine – imaju manje resursa i šanse da svoju borbu učine vidljivom i privuku pažnju i podršku javnosti i medija. Intervjuisali smo Jelisavetu Petrović i Jelenu Pešić, istraživačicu na Odeljenju za sociologiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu, koja proučava dva slučaja ekoloških bitaka u perifernim oblastima u Srbiji: bitku protiv izgradnje mini hidroelektrana na jugu istočna Srbija predvođena pokretom „Odbranimo reke Stare planine“ i najnovijim protestima protiv kontroverznog rudarskog projekta britansko-australijske kompanije Rio Tinto u zapadnoj Srbiji.

Vaše istraživanje će istražiti sukobe oko korišćenja prirodnih resursa u dva krhka područja Srbije. Koji su razlozi iza ovog izbora? Imaju li ove borbe posebnosti koje ih razlikuju od urbanih pokreta?

Urbane borbe i pokreti u Srbiji dobili su na značaju posle 2000. godine. Poseban podsticaj razvoju ovih pokreta dali su privatizacija bivših državnih preduzeća i procesi urbanizma investitora (skup praksi čiji je cilj stavljanje interesa investitora kao glavni kriterijum u definisanju politika urbanog razvoja, ur.), koji dovodi do uzurpacije javnih urbanih prostora i njihove komercijalizacije. Ove inicijative su dobro istražene i razrađene u akademskoj literaturi u poslednjih nekoliko godina, sa nekoliko objavljenih studija. S druge strane, borbe oko prirodnih resursa su noviji fenomen. Nastale su kao reakcija na eksploataciju prirodnih resursa, uglavnom kao deo stranih investicija nakon Velike recesije. Nedavna politika Vlade Srbije u privlačenju stranih investicija i povećanju zaposlenosti uveliko se oslanja na pružanje pogodnosti stranim kompanijama, poput eksploatacije jeftine radne snage, ali i eksploatacije prirodnih resursa. Budući da su ove inicijative relativno nova i nedovoljno istražena pojava, odlučili smo da svoje istraživanje usmerimo na njihove specifičnosti. Ono što je posebno zanimljivo je da, za razliku od urbanih borbi koje su uglavnom inicirali visokoobrazovani stanovnici velikih gradova, koji su imali resurse i političko iskustvo da se uključe u osporavanje urbanih politika, borbe za životnu sredinu uključivale su ljude iz ruralnih područja, direktno pogođene eksploatacijom prirodnih resursa. Ponekad su to bili ljudi kojima je nedostajalo odgovarajućih materijalnih ili organizacionih resursa ili političkog

iskustva da se upuste u takve borbe. Iz tog razloga, posebno smo zainteresovani da istražimo kako ove lokalne inicijative marginalizovanog stanovništva uspevaju da dobiju masovnu podršku, kako se organizuju, na koja sredstva se oslanjaju u izgradnji mreža koje povećavaju njihovu vidljivost itd. Drugim rečima, koja je njihova uloga je u izgradnji šireg društvenog pokreta koji se fokusira na zaštitu životne sredine koji se odvija pred našim očima.

Čini se da je Evropska unija - sa svojim aparatom pravila, politika i linija finansiranja - udaljena od takvih kretanja u marginalizovanim područjima. Kako lokalni akteri doživljavaju EU? Koju ulogu može imati u odnosu na ishod protesta?

„Sačuvaj plavo srce Evrope“ jedna je od prvih inicijativa u regionalnom umrežavanju i saradnji koja je imala za cilj okupljanje aktivista, nevladinih organizacija, lokalnog stanovništva itd., Koji se protive osipanju netaknutih reka na Balkanskom poluostrvu izgradnjom hidroelektrana. Drugi primer je mrežni portal „Balkanske vesti o zelenoj energiji“ koji sadrži vesti i priče o održivoj energiji, klimatskim akcijama, zaštiti životne sredine itd. Iz zemalja balkanskog regiona. Ova inicijativa, međutim, nije usmerena prvenstveno na podršku lokalnim aktivistima u očuvanju prirodnih resursa, već na informiranje investitora i drugih relevantnih aktera o promenama zakona o zaštiti životne sredine u cilju proširenja regionalnih tržišta zelene energije.

U okviru vašeg istraživanja, poseban fokus će biti posvećen ulozi društvenih medija u izražavanju i proširenju podrške za mobilizacije. I sami društveni mediji se takođe koriste za diskreditaciju pokreta, sa kampanjama mržnje koje često ugrožavaju život ekoloških aktivista.

Ekološka pitanja u Srbiji do sada nisu dobila jaku vidljivost javnosti niti masovnu podršku. Društveni mediji mogu doprineti uočljivosti ekoloških problema, što se upravo i dogodilo sa prekomernim zagađenjem vazduha u Srbiji. Oni su posebno važni kada su u pitanju lokalne i lokalne inicijative koje nemaju odgovarajuće resurse za promociju svoje ekološke agende kroz institucionalne kanale. Oko društvenih mreža formira se zajednica ekološki osveštenih građana koji skreću pažnju na važnost ekoloških pitanja, ali i organizuju offline proteste. Društveni mediji doprineli su podizanju šire podrške javnosti protestima protiv mini hidroelektrana, što je dovelo do toga da se građanske organizacije i građani pridruže protestima koji su se održali na jugu Srbije, u teško dostupnim ruralnim područjima. S druge strane, upravo ta vidljivost ekoloških aktivista na društvenim mrežama može rezultirati izloženošću napadima tabloidnih medija, uključujući stvarne prijetnje koje mogu biti vrlo ozbiljne.

Kako se Vlada Srbije bavi pitanjima životne sredine? Da li je „Ekološka pobuna“ 10. aprila 2021. godine otvorila prostor za dijalog sa civilnim društvom?

Odnos državnih zvaničnika prema pitanjima zaštite životne sredine varira u zavisnosti od ozbiljnosti samog problema i od toga da li je uzrokovan značajnim domaćim ili stranim ulaganjima. Iako se mali ekološki problemi (poput čišćenja lokalne deponije) često rešavaju pod pritiskom građana, to nije slučaj sa ekološkim problemima koji su rezultat velikih investicionih poduhvata. Na primer, vlasti nisu rešile nepovoljne ekološke posledice projekta „Belgrade Waterfront“, uprkos zabrinutosti aktivista i stručnjaka za zaštitu životne sredine. Slična je situacija sa kineskim investicijama (Zijin Copper u Boru ili Linglong Tire u Zrenjaninu), kao i sa najnovijim rudarskim planovima Rio Tinto. Nedavni protesti učinili su pitanja životne sredine važnijim u javnom diskursu, ali ne treba zaključiti da je ovo otvorilo dijalog o ovoj temi između predstavnika vlade i civilnog društva. Ekološka pitanja su korisna za masovnu mobilizaciju i kao takva se često eksploatišu u protestima protiv režima. Pošto se ekološka agenda doživljava kao politički neutralna, često prolazi ispod radara i može ujediniti ljude različitih političkih orijentacija. Međutim, retko je to bio cilj sam po sebi, već se koristio kao „zeleni veo“ da sakrije direktnu kritiku režima. Opozicione stranke trenutno koriste zabrinutost za životnu sredinu kako bi produžile mobilizaciju, ali postoji opasnost da će one biti odbačene ako ne uspeju u pokretanju masovnih protesta protiv vladajućeg režima.

Zaključno, važna politička poruka stigla je iz Hrvatske u poslednjih nekoliko sedmica, iskorišćavanjem ekološke levice „Možemo“ na administrativnim izborima. Članovi koalicije, pre svega Tomislav Tomašević, novi gradonačelnik Zagreba, dolaze iz područja hrvatskog aktivizma, sa 20 godina iskustva u ekološkim i urbanim borbama. Koji su po vama faktori uspeha? Ima li šanse da se vide slični scenariji u regionu, možda na administrativnim izborima sledeće godine u Srbiji sa lokalnim pokretom „Ne Da (vi) mo Beograd“ koji će se održati u Beogradu?

Uspeh eko-levice, okupljene oko platforme „Možemo“, svakako treba shvatiti (i čini se da mnogi akteri to vide) kao neku vrstu putokaza o tome kako izgraditi političku platformu koja uspešno kombinuje urbana i ekološka pitanja i društvena pitanja pravosudna pitanja u Srbiji. Ljudi okupljeni oko „Možemo“ polako su i strpljivo izgradili mrežu pristalica, počevši od lokalnih pitanja u centru opštinskih izbora. Uspeh ove platforme je kombinacija borbe za lokalne, urbane i ekološke probleme koji pogađaju sve stanovnike, borbe protiv korupcije, zahteva za socijalnom pravdom i činjenice da su političke stranke koje su na vlasti dugi niz godina izgubile poverenje veliki broj glasača. Svakako, ne treba potceniti ulogu koju su

povoljne političke prilike imale u uspehu ove inicijative. U Srbiji postoje slične inicijative, poput „Ne davimo Beograd“, a na njihov razvoj delimično utiču platforme poput „Možemo“ i slične inicijative iz drugih evropskih zemalja. Međutim, političke okolnosti su drugačije i sasvim je izvesno da ćemo morati da sačekamo da bismo videli značajne uspehe ove ili sličnih inicijativa u Srbiji.

Izvor: Balcani e Caucaso